

TOM HARDY
GARY OLDMAN
NOOMI RAPACE
JOEL KINNAMAN
PADDY CONSIDINE
ORAZ
JASON CLARKE
I
VINCENT CASSEL
AGNIESZKA GROCHOWSKA
PRODUKCJA
RIDLEY SCOTT

SYSTEM

CHILD 44

EKRANIZACJA ŚWIATOWEGO BESTSELLERA

SUMMIT ENTERTAINMENT presents in association with WORLDVIEW ENTERTAINMENT a SCOTT FREE production a DANIEL ESPINOSA film TOM HARDY GARY OLDMAN NOOMI RAPACE "CHILD 44" JOEL KINNAMAN PADDY CONSIDINE with JASON CLARKE and VINCENT CASSEL COSTUME DESIGNER MINNA GOLD MUSIC BY JON EKSTRAND EXECUTIVE PRODUCERS JENNY BEAVEN AND PIETRO SCARLA, ACE DYLAN TICHENDOR, ACE PRODUCED BY JAN ROBELES DIRECTED BY OLIVER WOOD PRODUCED BY MATTHEW STILLMAN DAVID MINIKOWSKI EXECUTIVE PRODUCERS ADAM WEINSTEIN ELSHIA HOLMES DOUGLAS URDANGSKI KEVIN PLANK WRITTEN BY DANIEL ESPINOSA AND RICHARD PRICE BASED UPON THE NOVEL BY ANTONIO DIATLOFF PRODUCED BY RIDLEY SCOTT MICHAEL SCHAEFER GREG SHAPIRO EXECUTIVE PRODUCERS TOM ROO SMITH DIRECTED BY RICHARD PRICE PRODUCED BY DANIEL ESPINOSA

WORLDVIEW

SCOTT FREE

© 2015 Summit Entertainment, LLC. All Rights Reserved.

[NYSE: LGF]

PRAWDA WYMAGA ODWAGI

W KINACH OD 24 KWIETNIA

SYSTEM

CHILD 44

Reżyseria: Daniel Espinosa („Safe House”, „Szybki cash”)

Obsada: Tom Hardy („Mroczny Rycerz powstaje”, „Incepcja“, „Gangster“, „Locke”), Noomi Rapace („Millenium: Mężczyźni, którzy nienawidzą kobiet”, „Prometeusz”), Gary Oldman („Szpieg“, „Mroczny Rycerz powstaje”), Vincent Cassell („Nieodwracalne”), Agnieszka Grochowska („Wałęsa. Człowiek z nadziei”, „W ciemności“)

Gatunek: thriller

Produkcja: USA 2015

Dystrybucja w Polsce: Monolith Films

Wyprodukowany przez Ridleya Scotta poruszający thriller, który wznosi gatunek na nowy poziom.

Stalinowska Rosja. Lew Stiepanowicz Demidow (Tom Hardy) to młody funkcjonariusz Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego sprawnie pnący się po szczeblach kariery. Jest posłusznym sługą systemu, jednak pewnego dnia jego wiara w ideały Partii zostaje zachwiana. Przełożeni każą mu zatuszować sprawę tajemniczego morderstwa, które psuje propagandowy wizerunek idealnego społeczeństwa. Jednak, gdy pojawiają się kolejne ofiary, Demidow nie potrafi dłużej udawać, że nic się nie stało. Rozpoczyna śledztwo na własną rękę, ryzykując nie tylko koniec kariery, ale także życie swoje i swoich bliskich.

Szanowni Państwo,

mamy przyjemność zaprezentować Państwu materiał edukacyjny dla szkół ponadgimnazjalnych inspirowany filmem „System” (Child 44). Film jest ekranizacją powieści Toma Roba Smitha wydanej w Polsce dwukrotnie: w 2008 roku nakładem wydawnictwa Prószyński i S-ka pod tytułem „Ofiara 44” oraz w 2015 roku nakładem wydawnictwa Albatros pod tytułem „System”. Powieść nominowana była do siedemnastu międzynarodowych nagród, została przetłumaczona na dwadzieścia sześć języków i uznana przez krytyków za jeden z najlepszych debiutów literackich ostatniej dekady. Na ekranie obok największych gwiazd Hollywood: Toma Hardy’ego, Gary’ego Oldmana i Vincenta Cassella zobaczymy Agnieszkę Grochowską.

Film opowiada historię fikcyjnego bohatera Lwa Demidowa – oficera MBP żyjącego w stalinowskiej Rosji. Uniwersalnym wątkiem, poruszonym w filmie z perspektywy różnych bohaterów, jest życie jednostki w totalitarnym systemie – walka z nim lub bezwzględne posłuszeństwo wobec niego. W reakcji na strach, biedę, a przede wszystkim wszechobecną kontrolę i terror, człowiek jest w stanie dopuścić się najgorszych zbrodni. Na szczęście zdarza się, że wartości takie jak prawda, miłość, wierność czy sprawiedliwość zwyciężają. Jednak każdy wybór ma swoją cenę...

Zagadnienia podjęte w filmie nie tylko mogą w przystępny sposób poszerzyć wiedzę uczniów, przybliżyć realia czasów stalinowskich, ale także zainspirować dyskusję o najważniejszych wartościach w życiu, wyborach i ich konsekwencjach.

Proponujemy Państwu scenariusze lekcji historii i języka polskiego oraz materiały dydaktyczne, mając nadzieję, że pomogą uatrakcyjnić Państwa zajęcia.

Zapraszamy do kin!

Materiały stworzono w ramach programu **KINO KLASA** – to ogólnopolski projekt edukacyjny skierowany do nauczycieli wszystkich etapów nauczania, mający na celu promocję kultury kinowej wśród młodych widzów. We współpracy z pedagogami i instytucjami tworzymy bezpłatne materiały edukacyjne do filmów dystrybutora filmowego Monolith Films.

DLACZEGO LUBIMY SIĘ BAĆ?

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE THRILLERA

Ciemna noc. Pusta szeroka droga. Pada rzęsisty deszcz. W oddali widać światła samochodu. Wycieraczki auta nie nadążają zbierać wody. Młoda kobieta prowadzi samochód w skupieniu. Z radia cicho płynie spokojna muzyka. Nagle na jezdni pojawia się człowiek – postać w długim ciemnym płaszczu, kapturze na głowie, ociekająca wodą. Kobieta gwałtownie hamuje, nerwowo skręca kierownicę w lewą stronę. Samochód uderza w drzewo. Ranna, przerażona bohaterka wysiada z auta. Jest pewna, że właśnie zabiła człowieka. Wybiega na jezdnię, niecierpliwie szuka ciała, jednak... nikogo nie znajduje. Na mokrym asfalcie leży tylko zamknięty telefon, który właśnie zaczyna dzwonić...

Tak zaczyna się akcja thrillera – filmu, którego głównym celem jest wywołanie u widza emocji i strachu. Fabuła dreszczowca wykorzystuje napięcie i tajemniczość, akcja bazuje głównie na zagrożeniu życia głównego bohatera, który świadomie, bądź często przez przypadek, znalazł się w trudnej i niebezpiecznej sytuacji.

Zagrożenie pojawia się nagle, koszmar nieoczekiwanie wkracza w zwykłe życie bohaterów. I jest to bardzo realne zagrożenie – nie ma tu elementów nadprzyrodzonych (jak w horrorze), a wszystkie elementy niesamowitości mają swoje racjonalne uzasadnienie. To jest najbardziej przerażające w thrillerze: koszmar może spotkać każdego, widz zauważa, że rozgrywane się na ekranie zdarzenia mogą dotyczyć także jego.

Napięcie, tajemniczość i niepewność to główne elementy, które budują thriller. Pojawiają się w momencie, kiedy główny bohater wplątuje się w niebezpieczną sytuację, z której ucieczka wydaje się być niemożliwa. Życie bohatera jest wciąż zagrożone.

Fabuła thrillera opiera się zwykle na obronie jakiegoś dobra – życia ludzkiego, bezpieczeństwa społeczności, państwa. Występujące pod koniec filmu rozwiązanie akcji, punkt kulminacyjny, do którego podąża fabuła, jest zawsze zaskakujące i ma na celu odkrycie, kto spośród osób, których bohater nie podejrzewał, jest tym „złym”. Thriller praktycznie do samego końca trzyma widza w napięciu, a dodatkowo pozostawia mu pewne pole manewru w interpretacji zakończenia. Niejednoznaczność finału pozostaje na dłużej w pamięci widzów i wywołuje u nich dodatkowe emocje.

Elementem charakterystycznym każdego dreszczowca jest chwilowe zawieszanie przebiegu akcji w chwilach bezpośrednio poprzedzających momenty grozy. Suspense wzmaga niepokój i zaskoczenie widza niespodziewanym zwrotem wydarzeń, utrzymuje odbiorcę w ciągłej niepewności.

Dobry thriller potrzebuje motywu zemsty czy poszukiwania prawdy, często wzbogacany jest w wątki szokujące i sceny brutalne. Odnosi się do mrocznej strony ludzkiej natury, jest tu konieczna tajemnica, zaniepokojenie, dreszcz emocji. Zbudowany jest na zasadzie dualizmu dobro – zło, powtarzalności motywów i tematów, przewidywalności, która wzmaga iluzję uczestnictwa w wydarzeniach, symboliczności obrazów i wieloznaczności akcji.

Thriller jako gatunek filmowy tworzony jest przez typowe elementy, które budują fabułę i kreują jego oryginalność, tworząc charakterystyczny dla tego gatunku klimat i nastrój. Narracja w thrillerze prowadzona jest w sposób zmienny: od wolnego rytmu budującego dramaturgię i napięcie po szybkie, nieprzewidywalne zwroty akcji. Grozę i strach wzmaga odpowiednia scenografia: stare mury, brudne pomieszczenia, zarośnięte ogrody, mroczne ruiny, puste przestrzenie, zakurzone, zniszczone budynki, oświetlenie: półmrok, sztuczne światło, poświaty, blaski i cienie, kontrasty czerni i bieli, sposób prowadzenia kamery: zbliżenia detali, ujęcia fragmentów ciała, odbicia scen w lustrze, szybkość czy oku. Stopniuje i utrzymuje napięcie również charakterystyczny montaż. Montażysta niekiedy tnie poszczególne sceny, czasami nienaturalnie wydłuża, często posługuje się typowym dla thrillera rozwiązaniem, pozwalającym widzowi na oglądanie zdarzeń z różnych punktów widzenia, polegającym na przedstawieniu dwóch dziejących się jednocześnie w różnych miejscach sytuacji, które ostatecznie splatają się i kończą w tym samym punkcie i czasie.

Szczególną, kluczową rolę w budowaniu odpowiedniego nastroju dreszczowca odgrywa muzyka i wszystkie efekty dźwiękowe. Ich funkcje polegają na kreowaniu za pomocą odpowiednich tekstur właściwego klimatu, nadaniu obrazowi głębi i wieloznaczności. Poszczególne utwory i dźwięki wprowadzają do konkretnych scen niepokój, konflikt czy nastrój szaleństwa. Ścieżki dźwiękowe: częste wybuchy i wyciszenia, różne przenikliwe odgłosy, które sprawiają, że „ciarki przebiegają po całym ciele”, są reakcją na wydarzenia w filmie i zazwyczaj niezwykle trudno odbierać je poza obrazem.

Thriller bardzo często współistnieje w konwencji z innymi gatunkami filmowymi. Możemy wyróżnić thriller z elementami horroru – kiedy pojawiają się zjawiska z pogranicza metafizyki, thriller psychologiczny, erotyczny, w którym główną rolę odgrywają emocje bohaterów i psychologiczne aspekty ich postępowania, polityczny, sądowy, medyczny – rozgrywane się w konkretnych środowiskach i podejmujące charakterystyczną tematykę, komediowy z elementami humoru, kryminalny, kiedy pojawia się seryjny zabójca, konspiracyjny, szpiegowski i inne.

Młode małżeństwo kupuje stary zaniedbany dom na wsi. Kiedy postanawia żyć w nim długo i szczęśliwie, nagle w domu pojawia się tajemniczy mężczyzna...

Dlaczego lubimy się bać? Psychologowie udowodnili, że choć najlepiej czujemy się bezpieczni i spokojni, to jednak od czasu do czasu potrzebujemy silniejszych emocji. Przeżywając codzienny stres, lubimy dostarczyć sobie odrobinę kontrolowanego, zaplanowanego strachu, nad którym mamy pełne panowanie. I gdy po silnych thrillerowych emocjach opadnie poziom adrenaliny, a do naszego umysłu dotrze informacja, że to tylko film – czujemy się zrelaksowani, a nasze problemy stają się mniej znaczące.

Opracowanie: Magdalena Czapska-Michalik

Historyk sztuki, trenerka wizerunku. Prowadzi wykłady i szkolenia z zakresu historii kultury i sztuki oraz sztuki autoprezentacji. Autorka kilkunastu publikacji z dziedziny malarstwa i sztuk pięknych oraz edukacji, redaktor publikacji popularno-naukowych.

CZY JEDNOSTKA MOŻE PRZECIWSTRAWIĆ SIĘ SYSTEMOWI?

ŻYCIE W SYSTEMIE TOTALITARNYM

„(...) możemy powiedzieć, że radykalne zło wyłoniło się w związku z systemem, w którym wszyscy ludzie stali się równie zbrodni.”¹

Istotą systemu totalitarnego jest terror. W stalinowskim wydaniu terror wymierzony był przeciw każdemu, nawet funkcjonariuszom reżimu i szefom bezpieki. Nikt nie był pewien jutra, nikt nikomu nie ufał. Terrorowi towarzyszyła ideologia. Pełna zakłamanymi frazesami, przedstawiająca wzniosłe cele, ideały bez pokrycia. Wszeghogarniająca propaganda – od przedszkola poprzez ulicę po zakład pracy. Na indeksie książek zakazanych już od 1924 r. znalazły się dzieła Platona, Kanta, Nietzschego, Schopenhauera, Tołstoja. Jedyną dobrze widzianą książką był „Krótki kurs historii WKP(b)”. Kino, teatr, malarstwo, muzyka – słowem wszystkie dziedziny sztuki były apoteozą Wielkiego Wodza i Wielkiego Narodu Radzieckiego.

A przy tym dawały się we znaki nędza i stały niedostatek podstawowych dóbr niezbędnych do przeżycia. Przeciętny, zwykły obywatel radziecki ciągle musiał walczyć o wszystko, aby przetrwać. Mieszkał w podłych warunkach, był biednie ubrany, stał w wielogodzinnych kolejkach po chleb, kiełbasę, po wszystko. Wszystko zdobywał za pomocą łapówek lub znajomości. I odczuwał obezwładniający strach. Strach, że zostanie aresztowany pod byle pretekstem, osądzony za to, czego nie zrobił, sponiewierany, zbity, torturowany, przyzna się nawet do tego, czego nie zrobił, a później, jeśli nie od razu rozstrzelany, to zostanie skazany na łagier – piekło za życia, czasem gorsze od śmierci. „Granice i sposoby komunikacji między ludźmi zastępuje żelazna obręcz ściskając ich tak mocno razem, że sprawia to wrażenie, jakby ich wielość rozplynęła się w Jednym Człowieku o gigantycznych rozmiarach.”²

Aby przeżyć w stalinowskim kraju, należało podporządkować się całkowicie i wypełniać zadania wyznaczone przez państwo – wstąpić do partii, pracować w fabryce, urzędzie, kołchozie, instytucie naukowym, służbie eliminującej nieprawomyślnych obywateli; a we wszystkich tych instytucjach poddawać się ciągłej kontroli, w zamian za to otrzymując przywileje zgodne z wyznaczonym miejscem w hierarchii społecznej. Komunizm nagradzał mierność i wierność. Myślenie, wątpliwości, rozterki moralne odkładało się na bok. Trzeba było się dostosować, przyjąć bez wahania to, co narzucone zostało z góry.

Włodzimierz Lenin przyznał, że pięciokrotnie przeczytał, podczas jednych tylko wakacji, powieść Mikołaja Czernyszewskiego „Co robić? Z opowieści o nowych ludziach”. Ten opis zwyczajnych ludzi, uczciwych, szlachetnych, odważnych, a przy tym konsekwentnie oddanych sprawie, wywarł na nim tak wielkie wrażenie, że postanowił sam włączyć się w ruch rewolucyjny. Później przez długie lata wizerunek nowego typu człowieka i potrzeba wykształcenia „nowego, wyższego typu *homo sapiens - homo sovieticus*”³ stały się obsesją kilku pokoleń komunistycznych rewolucjonistów i podstawą tworzenia utopijnych projektów antropologicznych w Rosji i ZSRR lat 20. XX wieku, a następnie kreowania obrazów wojennych bohaterów i przodowników pracy. Twórcą terminu *homo sovieticus* jest radziecki dysydent Aleksandr Zinowjew, znany filozof i socjolog, powieściopisarz. W swoich powieściach diagnozuje on system panujący w ZSRR i charakteryzuje typ osobowości, jaki wykształcił się pod wpływem tego systemu totalitarnego i stworzonych przez niego warunków egzystencji. Jako naczelną cechę *homo sovietica* Zinowjew wymienia elastyczność, która pozwala dostosować się do każdej sytuacji. Według Zinowjewa radzieckie społeczeństwo „składa się (...) z galaretowatych jednostek i samo przypomina galaretę. Jest to społeczeństwo kameleonów, będące w całości gigantycznym kameleonem”. Ponieważ w systemie stalinowskim najbardziej moralnych poddaje się prześladowaniom, najbardziej utalentowanych sprowadza do poziomu średniactwa, a najbardziej pracowitych karze i wyśmiewa, lepiej być niewychylającym się, bezmyślnie wykonującym polecenia przełożonych niewolnikiem, zadowolonym ze swego losu. Podsztyty wiecznym lękiem *homo sovieticus* nie jest w stanie samodzielnie podejmować decyzji, sterować swoim losem; ma mentalność, która każe mu poddawać się, a za całe zło, nieudane życie obwiniać innych, „onych”, „wrogów”. Jest przy tym nieufny i podejrzliwy, wiecznie nieszczęśliwy i przy tym bierny, a co zaskakujące – oczekujący od państwa – swojego „oprawcy” – poczucia bezpieczeństwa i opieki. Jeśli ktokolwiek w społeczeństwie poddanym reżimowi i oddającym hołd „nowemu człowiekowi” w jakiś sposób chce odstawać od reszty, najczęściej zostaje zrównany z szarą, bezwładnie poddającą się systemowi masą. Zinowjew zauważa też, że niszczenie wyróżniającej się w jakikolwiek sposób indywidualności odbywa się niekoniecznie przez władze, często robią to sami koledzy, przyjaciele, współpracownicy, sąsiedzi.

Kiedy poznajemy Lwa Demidowa, bohatera filmu „System” (Child 44) jako oddanego funkcjonariusza aparatu bezpieczeństwa, zawdzięczającego swoją karierę służbie wojskowej podczas Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, jest on przykładowym służbistą, z zaangażowaniem wypełniającym rozkazy majora. Lew należy do uprzywilejowanych w systemie. Wierzy w słuszność i głoszone przez propagandę ideały. Nie ma skrupułów, by wykonywać

nawet najbardziej podłe polecenia przełożonego. Jest zadowolony ze swojego życia, ma poczucie, że dzięki swojej pozycji wspiera najbliższych – piękną żonę, starych, spracowanych rodziców. Pomimo tego nie czuje się pewien siebie, stale musi być czujny, wie, że otaczają go ludzie, którym nie może bezgranicznie ufać i zdaje sobie sprawę, że „wszystko wisi na włosku jego kariery”⁵. Jednak nieoczekiwane wypadki, których staje się świadkiem, sprawiają, że jego wiara w „wyższe dobro” zostaje zachwiana i cień wątpliwości urasta, a to z kolei sprawia, że Lew przekracza granicę, której *homo soveticus* nie powinien przekroczyć.

Film, podobnie jak powieść, której jest adaptacją, swoim zakończeniem nieco nas uspokaja. Bohaterowi, który ulega przeobrażeniu, udaje się pokonać część zła. Mamy nadzieję, że owo zło, które boleśnie dotknęło i jego, i jego najbliższych, obudziło w nim głęboko uśpioną empatię i wrażliwość. Jednak czy te cechy pożądane są w systemie? I czy możliwe jest, by jednostka mogła przeciwstawić się systemowi?

Opracowanie: Anna Klimowicz

Trenerka, edukatorka, nauczycielka dyplomowana. Jest absolwentką Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, Szkoły Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Szkoły Trenerów Fundacji CEO. Obecnie pracuje w Biurze Edukacji Publicznej IPN. Od 1994 roku prowadzi szkolenia dla nauczycieli. Jest autorką wielu publikacji edukacyjnych. Współpracuje z Wydawnictwami Nowa Era, WSiP.

1. Hannah Arendt, *Korzenie totalitaryzmu*, przeł. M. Szawiel i D. Grinberg, Niezależna Oficyna Wydawnicza, 1993, t. 1, s. 645
2. Hannah Arendt, *Korzenie totalitaryzmu*, przeł. M. Szawiel i D. Grinberg, Niezależna Oficyna Wydawnicza, 1993, t. 1, s. 652
3. Michał Heller, *Maszyna i śrubki. Jak hartował się człowiek sowiecki*, Warszawa, 1989, s.11
4. Aleksandr Zinowiew, *Homo soveticus*, s. 68
5. Tom Rob Smith, *System*, Albatros, Warszawa, 2015

SCENARIUSZ LEKCJI JĘZYKA POLSKIEGO

INSPIROWANY FILMEM „SYSTEM” (CHILD 44)

Temat: „System” (Child 44) jako traktat o moralności człowieka.
O wyborach, moralności, odpowiedzialności.
Lekcja po projekcji filmu „System” (Child 44).

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele ogólne: Uczeń rozumie teksty kultury, wykorzystuje wiedzę o kontekstach, odczytuje rozmaite sensy dzieła, dokonuje interpretacji.

Cele operacyjne: Uczeń potrafi zaprezentować własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki, określa problematykę utworu, charakteryzuje bohaterów, ocenia postawy ludzi funkcjonujących w systemie totalitarnym, analizuje i interpretuje utwór poetycki, poznaje i utrwała pojęcie thriller.

Metody i formy pracy: problemowa, działań praktycznych, słowno-poglądowa; praca zbiorowa, grupowa, indywidualna.

Materiały: kartony, flamastry, karta pracy z wierszem Z. Herberta „Przesłanie Pana Cogito”.

Przebieg zajęć:

1. Wprowadzenie do zajęć.

Porozmawiaj z uczniami na temat pierwszych wrażeń związanych z projekcją filmu „System” (Child 44).

Wspólnie uporządkujcie informacje na temat bohaterów. Uczniowie, którzy nie uczą się języka rosyjskiego, mogą mieć trudności z zapamiętaniem imion i nazwisk bohaterów, więc zapisz je na tablicy:

Lew Stiepanowicz Demidow, Raisa Demidowa, Fiodor Andriejew, Nina Andriejew, Wasilij Iljicz Nikitin, Anatolij Brodski, Michaił Zinowiew, generał Niestierow, major Janusz Kuźmin i inni.

Wspólne uporządkujcie również informacje o przebiegu akcji. Zapytaj uczniów, jak określiliby gatunek obejrzanego w kinie filmu. Uczniowie powinni określić, że „System” (Child 44) to thriller. Ustal wspólnie z uczniami, jakie cechy obrazu filmowego wskazują na to, że jest to gatunek ten, a nie inny.

Wybrany uczeń zapisuje na tablicy ustalenia dotyczące gatunku.

- Celem thrillera jest wywołanie u widza emocji i strachu.
- Film wykorzystuje napięcie i tajemniczość.
- Życie głównego bohatera jest zagrożone.
- Bohater przez przypadek znajduje się w trudnej i niebezpiecznej sytuacji, a zagrożenie jest realne (nie ma tu elementów nadprzyrodzonych), racjonalnie uzasadnione.
- Bohater broni jakiegoś dobra.
- Punkt kulminacyjny jest zawsze zaskakujący, różnie interpretowany.
- Występuje motyw zemsty lub poszukiwania prawdy.
- Występują wątki szokujące i brutalne sceny.
- Dobro istnieje równoległe ze złem.

Poproś uczniów o podanie scen z filmu, które potwierdzają wymienione cechy gatunku i klasyfikują „System” (Child 44) jako thriller.

2. Faza zasadnicza.

Podziel uczniów na kilkuosobowe grupy. Każdej grupie przydziel bohatera filmu: Lwa Demidowa, Raisę Demidową, Wasilija Nikitina, Fiodora Andriejewa, majora Kuźmina, generała Niestierowa i innych. Rozdaj kartony, flamastry i instruktaż charakterystyki bohatera.

Zadania do realizacji w zespołach:

- a) Przedstawienie bohatera: imię i nazwisko, informacje o rodzinie, zawód, miejsce pracy, stanowisko.
- b) Charakterystyka postaci, uwzględniająca relacje z innymi ludźmi – rodziną, podwładnymi, zwierzchnikami; cechy charakteru wynikające z podejmowanych przez bohatera decyzji, jego zachowania w określonych sytuacjach; poglądy dotyczące zasad etycznych (motywacje podejmowanych działań), stosunek do systemu panującego w ZSRR.

Uwaga: Charakteryzując postać, należy odwołać się do ukazanych w filmie istotnych wydarzeń, które pozwalają nakreślić portret bohatera.

Poproś liderów wyznaczonych przez grupy do zaprezentowania wyników pracy. Uczniowie mogą na kartonach zapisać informacje w postaci haseł, cech bądź wydarzeń, które rozwiną podczas prezentacji. Np.:

Lew Demidow – funkcjonariusz Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (MBP), zajmuje dość wysokie stanowisko w strukturze MBP, żonaty.

Pracuje od lat dla ministerstwa, prowadzi trudne sprawy dotyczące szpiegostwa – pracownik sumienny, doskonale wywiązujący się ze swoich obowiązków, stara się nie angażować emocjonalnie w działania, które związane są z pracą w MBP, co znacznie ułatwia mu funkcjonowanie w życiu prywatnym; stara się szybko zapominać aresztowanych lub przesłuchiowanych przez siebie szpiegów czy wrogów systemu. Jako pracownik MBP jest podporządkowany swojemu zwierzchnikowi Kuźminowi, bez sprzeciwu wykonuje polecenia, nie analizując ich zbyt, skoro nie ma takiej potrzeby. Taka postawa gwarantuje awans i wysokie stanowisko. W sytuacji, gdy dostaje rozkaz rozmowy z Fiodorem na temat wyników śledztwa dotyczącego śmierci syna, nakłania przyjaciela, aby uznał rację ministerstwa, że morderstwa w ZSRR nie zdarzają się, bo to zbyt idealny system polityczny. Przełomem w jego życiu jest sytuacja, kiedy Lew zmuszony jest inwigilować własną żonę, aby udowodnić jej szpiegostwo (system jest przecież nieomylny). Zdeterminowany broni Raisy, co jest niepoprawne politycznie i podejrzane. Zostaje za to zdegradowany i wysłany do Wuralaska, gdzie ma być milicjantem miejscowego komisariatu. Jego stosunek do systemu zaczyna stopniowo zmieniać się.

Lew to jednak człowiek wrażliwy. Nie akceptuje postawy Wasilija, który zabija ludzi podejrzanych o pomoc Brodskiemu. Szczególną agresję wzbudziła w Demidowie próba zastrzelenia córek Michaiła Zinowiewa.

Lew kocha żonę, ma poczucie, że z wzajemnością. Jest dumny, bo to niezwykle piękna kobieta. W sytuacji, kiedy musi wybierać między dotychczasową pozycją społeczną i stanowiskiem a deklaracją o niewinności swojej żony, postanawia opowiedzieć się po jej stronie. Przeżywa małżeński kryzys, ale chce utrzymać ten związek za wszelką cenę. Zmiana systemu wartości wpływa korzystnie na wzajemne stosunki w małżeństwie Lwa i Raisy. Lew utrzymuje dobre relacje ze swoimi rodzicami, informuje ich o dylemacie moralnym związanym z oskarżeniem Raisy o szpiegostwo.

Demidow to człowiek, który stopniowo zyskuje świadomość absurdalności systemu politycznego w Rosji Radzieckiej.

Ważniejsze staje się dla niego schwytnie seryjnego mordercy zagrażającego społeczeństwu, niż poddanie się systemowi, który chce go zniszczyć, niż działania Wasilija dążącego do upokorzenia, a nawet śmierci Lwa. Wytrwałość, determinacja to cechy, które pozwalają bohaterowi przetrwać nawet trudne sytuacje. Poczucie moralności i sprawiedliwości sprawia, że bohater potrafi przekonać innych do swoich racji.

Uczniowie podobnie charakteryzują innych przydzielonych im bohaterów, wspieraj ich wypowiedzi, jeśli zajdzie taka potrzeba.

c) Dyskusja o postawach i ocenie przedstawionych bohaterów.

Zainicjuj rozmowę o kryteriach oceny postaci, o funkcjonowaniu w systemie stalinowskim. Kontekstem dyskusji o moralności bohaterów filmu jest wypełnienie *Karty pracy* dotyczącej postaw człowieka w systemie totalitarnym. Uczeń ma uświadomić sobie świat wartości, któremu ludzie poświęcali się, a nawet ginęli dla niego. Przykład uzupełnionej karty pracy:

Ludzie prawi	Ludzie zdominowani przez zło
<ul style="list-style-type: none">■ ludzie wyprostowani■ ludzie naśladowujący wzorce osobowe „tamtych”■ dający świadectwo (prawdzie)■ wzbudzający swój gniew na widok poniżonych i bitych■ gardzący szpiclami, zdrajcami i tchórzami■ skromni■ uparci, wierni swoim ideałom■ kochający świat i ludzi■ przygotowani na klęskę, jak Gilgamesz, Hektor i Roland	<ul style="list-style-type: none">■ ludzie żyjący na kolanach■ odwrócenie plecami od innych■ należący do świata szpiclów, katów i tchórzów■ jak hipokryci uczestniczą w pogrzebie swojego adwersarza, na jego pogrzebie czują ulgę■ nagradzają <i>chłostą śmiechu, zabójstwem na śmietniku</i>■ nie kochają

2. Wytyczne, które powinny być Dekalogiem ludzi moralnych.

1. Idź przez życie z godnością. 2. Dawaj innym świadectwo swego człowieczeństwa. 3. Nie akceptuj zła, wzbudzaj swój gniew przeciwko złu. 4. Bądź odważny. 5. Nie odwracaj się od ludzi słabszych, pomagaj im. 6. Nie przebaczasz w czyimś imieniu. 7. Bądź skromny. 8. Kochaj innych, bądź wrażliwy. 9. Czuwaj, bądź przygotowany na różne odmiany losu. 10. Naśladuj ludzi, którzy zasłużyli na miano wielkich w historii.

3. Podsumowanie

Zwróć uwagę na uniwersalność postaw scharakteryzowanych w utworze Z. Herberta. Wspólnie z uczniami przyporządkuj bohaterów filmu do określonych grup – ludzi prawych lub złych, ustalając kryteria takiej oceny (funkcjonowanie człowieka w systemie totalitarnym).

4. Praca domowa

Poleć uczniom napisanie pracy na jeden z podanych tematów:

- 1) Jaką postawę wobec systemu totalitarnego przyjmują ludzie w nim żyjący? Napisz pracę, analizując film „System” (Child 44) i wybrane przez siebie teksty literackie. Oceń te postawy. Twoja praca nie powinna być krótsza niż 250 słów.
- 2) Napisz pracę, w której udowodnisz, że film „System” (Child 44) jest thrillerem. Twoja praca nie powinna być krótsza niż 250 słów.

Opracowanie: Anna Szyndler

Nauczycielka języka polskiego w szkole ponadgimnazjalnej, nauczyciel dyplomowany. Prowadzi ćwiczenia z języka polskiego i metodyki w Wyższej Szkole im. Bogdana Jańskiego w Warszawie.

Przeczytaj wiersz i wykonaj polecenia 1 i 2.

Zbigniew Herbert
Przesłanie Pana Cogito

*Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu
po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę*

*idź wyprostowany wśród tych co na kolanach
wśród odwróconych plecami i obalonych w proch*

*ocalałeś nie po to aby żyć
masz mało czasu trzeba dać świadectwo*

*bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny
w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy*

*a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze
ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych*

*niech nie opuszcza cię twoja siostra Pogarda
dla szpiclów katów tchórzy - oni wygrażą
pójdą na twój pogrzeb i z ulgą rzucają grudę
a kornik napisze twój uładzony życiorys*

*i nie przebaczasz zaiste nie w twojej mocy
przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świecie*

*strzeż się jednak dumy niepotrzebnej
oglądaj w lustrze swą błazeńską twarz
powtarzaj: zostałem powołany - czyż nie było lepszych*

*strzeż się oschłości serca kochaj źródło zaranne
ptaka o nieznanym imieniu dąb zimowy
światło na murze splendor nieba
one nie potrzebują twojego ciepłego oddechu
są po to aby mówić: nikt cię nie pocieszy*

*czuwaj - kiedy światło w górach daje znak - wstań i idź
dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną gwiazdę*

*powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie zdobędziesz
powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
jak ci co szli przez pustynie i ginęli w piasku*

*a nagrodzą cię za to tym co mają pod ręką
chłostą śmiechu zabójstwem na śmietniku*

*idź bo tylko tak będziesz przyjęty do grona zimnych czaszek
do grona twoich przodków: Gilgamesza Hektora Rolanda
obrońców królestwa bez kresu i miasta popiołów*

Bądź wierny idź

Herbert Zbigniew: *Przesłanie Pana Cogito*.
w: „Poezja odzyskana: antologia poezji polskiej 1939-1989”.
Warszawa: WSiP, 1992. s. 162.

1. Wypisz cechy określające ludzi prawych oraz zdominowanych przez zło.

Ludzie prawi	Ludzie zdominowani przez zło

2. Sporządź w 10 punktach wytyczne, które powinny być Dekalogiem ludzi moralnych.

SCENARIUSZ LEKCJI JĘZYKA POLSKIEGO

INSPIROWANY FILMEM „SYSTEM” (CHILD 44)

Temat: Człowiek jako ofiara systemu.
Lekcja po projekcji filmu „System” (Child 44).

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele ogólne: Uczeń rozumie teksty kultury, wykorzystuje wiedzę o kontekstach, odczytuje rozmaite sensy dzieła, dokonuje interpretacji.

Cele operacyjne: Uczeń potrafi zaprezentować własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki, określa problematykę utworu, umie określić, jak system totalitarny wpływa na życie człowieka.

Metody i formy pracy: problemowa, działań praktycznych, słowno-poglądowa; praca zbiorowa, grupowa, indywidualna.

Materiały: kartony, flamastry, fragmenty powieści „System”, Albatros, Warszawa 2015.

Przebieg zajęć:

1. Wprowadzenie do zajęć.

Porozmawiaj z uczniami na temat systemu totalitarnego. Odwołaj się do wiedzy, którą zdobyli czytając książki, oglądając filmy, bądź rozmawiając ze świadkami historii (rodziną, znajomymi, gośćmi na spotkaniach w szkole). Zapytaj o wrażenia po projekcji „Systemu” (Child 44) w reżyserii Daniela Espinosa. Jakie podobieństwa bądź różnice dostrzegają w sposobie ukazania systemu totalitarnego w podanych tekstach kultury lub informacjach przekazywanych przez ludzi żyjących w czasach komunistycznych.

Poinformuj uczniów, że na zajęciach spróbują określić sposób funkcjonowania człowieka w czasach stalinowskich, odnosząc się do filmu oraz fragmentów książki pt. „System” Toma Roba Smitha, która była inspirowana do nakręcenia filmu.

2. Faza zasadnicza.

Podziel klasę na 8 grup. Każdy z zespołów otrzymuje zadanie: Charakterystyka systemu panującego w Rosji za czasów Stalina na podstawie wskazanych fragmentów powieści lub opisu sytuacji z filmu.

Poproś uczniów o zaprezentowanie wyników pracy i zapisanie notatki.

Grupa I

Fragment powieści „System”.

„Major Kuźmin szybko odgadł przyczynę obiekcji swojego protegowanego. Na froncie Lew wielokrotnie trafiał ranny do szpitali polowych i najwyraźniej powstrzymywało go poczucie solidarności wojennej. Kuźmin przypomniał mu, że sentymenty mogą uczynić człowieka ślepy na prawdę. Tym, którzy wydają się nam najbardziej godni zaufania, należy się przyglądać z największą podejrzliwością. W jego radzie Lew rozpoznał parafrazę znanego aforyzmu Stalina: „Ufajcie, ale kontrolujcie”. Słowa Stalina interpretowano jako: „Kontrolujcie tych, którym ufamy”.

Praca śledczego polegała na tym, aby dopóty zdzierać warstwę niewinności, dopóki nie odstoni się winy. Jeśli śledczemu nie udało się dowieść winy podejrzanego, to widocznie zdarł za mało. W przypadku Brodskiego pytanie nie brzmiało, czy zagraniczni dyplomaci spotykali się z nim, ponieważ był weterynarzem, ale czy podejrzany został weterynarzem po to, by zagraniczni dyplomaci mogli się z nim jawnie spotykać. Dlaczego otworzył gabinet zaledwie kilka kroków od ambasady amerykańskiej? I dlaczego – krótko po rozpoczęciu przez niego praktyki – kilku pracowników ambasady amerykańskiej sprawiło sobie zwierzęta? I wreszcie dziwnym trafem zwierzęta zagranicznych dyplomatów wymagały pomocy medycznej częściej niż zwierzęta należące do zwykłych obywateli? Kuźmin przyznał, że cała sytuacja ma aspekt komiczny i właśnie dlatego zaczęła go niepokoić. Niewinność okoliczności sprawiała wrażenie znakomitego kamuflażu. Wydawało się, jakby otwarcie kpiono z MGB. Niewiele było poważniejszych przestępstw.”

Grupa II

Analiza fragmentów filmu „System” (Child 44): scena poszukiwania Brodskiego, pościg, przesłuchanie aresztowanego.

Grupa III

Fragment powieści „System”.

„ – Brodski jest szpiegiem. Twierdzicie, że to dobry człowiek? Zdrajca ma być wzorem cnót? Wyciągnął notatnik i dużymi literami zapisał jej nieprzemyślane słowa: Był dobrym człowiekiem. Napisał wyraźnie, aby zobaczyła i zrozumiała, że w ten sposób wykreśla z jej życia najbliższych piętnaście lat. Te słowa w zupełności wystarczyły, żeby skazać ją za współudział. Jako więzień polityczny dostałaby długi wyrok, najprawdopodobniej 25 lat. Zważywszy na jej wiek, miała niewielkie szanse przeżyć gułag. Nie musiał głośno wypowiadać tych gróźb. Były powszechnie znane.

– Chcę wiedzieć, gdzie jest.

(...) Ważył się jej los – był tylko jeden sposób by przeżyć. Ale czy mogła zdradzić człowieka, którego kochała? Ku swojemu zdziwieniu podjęcie decyzji kosztowało ją mniej, niż się spodziewała.

– Anatolij unikał towarzystwa, ale pisał i dostawał listy. Regularną korespondencję utrzymywał z kimś ze wsi Kimow. Wspominał, że ma tam przyjaciela. Nic więcej nie wiem. Jej głos dławiło poczucie winy.”

Grupa IV

Relacja fragmentu filmu: scena rozmowy Lwa Demidowa z rodzicami na temat oskarżenia Raisy i sytuacja przy wspólnym obiedzie.

Grupa V

Analiza fragmentu filmu „System” (Child 44): scena ukazująca wizytę Demidowa u Fiodora po morderstwie jego syna Jury.

Grupa VI

Fragment powieści „System”.

„Drugim rodzajem cel stanowiły karcery. W niektórych stała lodowata woda po kostki, a ściany pokrywała narost pleśni i szlamu. Wystarczyło 5 dni w takich warunkach, by nigdy nie odzyskać zdrowia. Były wąskie klitki przypominające drewniane trumny, gdzie pleśniły się pluskwy, które tak długo cięły nagie ciało więźnia, dopóki nie zgodził się podpisać pogrążającego go zeznania. Były pomieszczenia wyłożone korkiem, w których parzono więźniów gorącym powietrzem z systemu wentylacyjnego, dopóki z porów skóry nie zaczynała się sączyć krew. Były pomieszczenia wyposażone w haki, łańcuchy i przewody elektryczne. Wszystkie te okropności wydawały się jednak niemal niczym w zestawieniu z wielkością i wagą wyższego dobra. Uzasadnienie takich metod, proste i przekonujące, należało bezustannie powtarzać: ci ludzie byli wrogami. (...) Lew nie był jednak głupi. Pośród wyuczonych, gładko recytowanych usprawiedliwień tkwiło ziarenko niezgody, uwierające w żołądka jak niestrawiona łupina.”

Grupa VII

Fragment powieści „System”.

„Przerwał mu powrót jego zastępcy, Wasilija Ilicza Nikitina. Bezważliwy i ambitny, wykazywał lojalność tylko wobec ministerstwa. Na początku kariery śledczego Wasilij dał wyraz swojemu oddaniu, denuncjując jedyne go brata za wygłaszanie antystalinowskich uwag. Robił to po pijanemu, bo właśnie świętował swoje urodziny. Wasilij napisał raport i brata skazano na 20 lat robót. Dzięki temu aresztowaniu zyskał sobie szczególne względy, lecz 3 lata później brat Wasilija uciekł z łagru (...). Gdyby Wasilij nie uczestniczył w poszukiwaniach zbiega z taką determinacją, jego kariera mogłaby się skończyć. Lew wiedział, że jego zastępca nie mając już więcej braci do zadenuncjowania, rozgląda się za innym sposobem odzyskania łask.”

Grupa VIII

Analiza fragmentu filmu „System” (Child 44): scena rozmowy generała Niestierowa z Demidowem przy zwłokach odnalezionego w lesie chłopca.

Przykład:

- Człowiek nie ufa innym ludziom, w myśl aforyzmu Stalina i jego parafrazy: Ufajcie, ale kontrolujcie. Kontrolujcie tych, którym ufamy.
- Człowiek, którego oskarża przedstawiciel systemu, zawsze jest winny.
- Niewinność oskarżonego jest tylko kamuflażem....
- Ludzie ze strachu o własne życie są w stanie zdradzić, wydać tych, których kochają.
- Lojalność wobec systemu popłaca. System deprawuje ludzi, wypacza ich moralność.
- System stanowi najwyższe dobro i należy je chronić. Te słowa usprawiedliwiają terror jako konieczność. Terror chronił rewolucję.
- Metody zastraszania ludności w różny sposób są konieczne.
- Ludzie są wrogami wewnętrznymi.
- Walka o przetrwanie ustroju usprawiedliwia wszystko.
- Funkcjonariusze służący w ministerstwie muszą nauczyć swoje serce okrucieństwa.
- Relatywizm moralny jest na porządku dziennym: kalkulacja... lepiej poświęcić jedną niewinną osobę niż cztery.
- Wykorzystywanie pozycji dla własnych celów.
- Poczucie lęku i bezradności zwykłych ludzi.
- Podporządkowanie się systemowi ze strachu o własne życie i życie najbliższych.

Zadaj pytanie o skutki niepodporządkowania się systemowi. Poproś o podanie przykładów, np. zesłanie do łagrów lub inny rodzaj uwięzienia, śmierć, tortury, degradacja społeczna.

4. Podsumowanie

Poproś uczniów o wypowiedzi dotyczące oceny systemu stalinowskiego.

5. Praca domowa

Poleć sporządzenie zestawienia bibliograficznego tekstów kultury przedstawiających system panujący w ZSRR (przynajmniej 4 pozycje książkowe i 4 filmowe).

Opracowanie: Anna Szyndler

SCENARIUSZ LEKCJI HISTORII

INSPIROWANY FILMEM „SYSTEM” (CHILD 44)

Temat: Koszmar życia w totalitarnym państwie stworzonym przez Stalina.

Lekcja przygotowująca do obejrzenia filmu „System” (Child 44).

Czas trwania zajęć: 45 minut

Metody i formy pracy: miniwykład, dyskusja, praca z tekstem w parach, praca z tekstem w grupach.

Cele: Po lekcji uczniowie: potrafią opisać okoliczności dojścia do władzy Stalina; charakteryzują sposób sprawowania władzy przez Stalina i jego konsekwencje; orientują się w realiach życia w ZSRR w latach 50-tych XX wieku; potrafią wyjaśnić, na czym polega istota totalitaryzmu.

Przebieg zajęć:

1. Rozpocznij lekcję od wyjaśnienia uczniom jej celów. Powiedz, że wkrótce obejrzą film, który powstał w oparciu o powieść Toma Roba Smitha „Child 44” wydaną w Polsce dwukrotnie: pod tytułem „Ofiara 44” przez wyd. Prószyński i S-ka w 2008 r. oraz przez wydawnictwo Albatros w 2015 r. pod tytułem „System”. Film nosi tytuł „System” (Child 44), jego reżyserem jest Daniel Espinosa. Akcja utworu rozpoczyna się w styczniu 1933 r. na Ukrainie, która wówczas była częścią wielkiego imperium ZSRR (Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich), a następnie przenosi nas w rok 1953, by rozegrać się na przestrzeni kilku miesięcy, przemieszczając główne postaci z Moskwy do Wuralska oraz w okolice Rostowa. Aby zrozumieć realia przedstawione w filmie „System” (Child 44), należy poznać historię państwa rządzonego przez Józefa Stalina. Państwa, w którym codzienne życie milionów ludzi było prawdziwym piekłem na ziemi.
2. W krótkim wykładzie opowiedz uczniom o okolicznościach powstania i rozpadu ZSRR.
3. Rozdaj uczniom kopię *Materiału pomocniczego nr 1*. Poproś, aby przeczytali treść materiału i sporządzili, pracując w parach, „list gończy” za Stalinem, wykorzystując informacje podane w tekście. Daj uczniom na wykonanie zadania 10 minut. Następnie poproś ochotników o odczytanie listu.
4. Zapytaj uczniów, co wiedzą na temat totalitaryzmu. Poproś o podanie przykładów państw totalitarnych – już nieistniejących i funkcjonujących współcześnie. Zwróć uwagę, że po I wojnie światowej – w okresie recesji i masowego bezrobocia – rosły w Europie wpływy zwolenników rządów silnej ręki. Hitler w Niemczech, Mussolini we Włoszech, Salazar w Portugalii, Stalin w ZSRR – wszystkim im zależało na całkowitym podporządkowaniu sobie swych krajów i obywateli.
5. Zaproponuj uczniom, w związku z zapowiedzianą wizytą w kinie, szczegółowe zapoznanie się z sytuacją wewnętrzną w ZSRR po objęciu przez Stalina władzy w tym kraju. Podziel uczniów na zespoły. Przydziel i rozdaj każdemu zespołowi kopie *Materiału pomocniczego nr 2*. Poproś, aby po przeczytaniu tekstu uczniowie w zespołach sporządzili wspólną notatkę nie przekraczającą 12 zdań oraz wybrali osobę, która krótko zreferuje przed klasą informacje zawarte w tekście, a następnie w swoim zespole podjęli próbę zdefiniowania totalitaryzmu uwzględniając w definicji środki, jakimi posługiwał się Stalin i oddani mu ludzie. Na pracę z tekstem i sformułowanie definicji daj uczniom 15 minut.

6. Po wysłuchaniu przedstawicieli zespołów, poproś, aby inni przedstawiciele grup odczytali definicję terminu *totalitaryzm*. Poproś, aby jeden z uczniów zapisywał je na tablicy, a następnie, porównując wszystkie i wykorzystując zawarte w nich sformułowania, ułóżcie wspólnie z całą klasą jedną definicję.
7. Zadaj pracę domową: pisemne rozwinięcie słów Siergieja Kowalowa, rosyjskiego naukowca, działacza praw człowieka, współzałożyciela Stowarzyszenia Memoriał, który jako niegdysiejszy dysydent, skazany na siedem lat kolonii karnej i trzy lata zsyłki, odsiedział wyrok w latach 1975 - 1985: *Oczywiście, w pierwszym rządzie za Gułag odpowiedzialna jest partia komunistyczna, aparat bezpieczeństwa, system. Tyle, że to my stworzyliśmy ten system, my, obywatele tego kraju.* (Gułag, Tomasz Kizny, wyd. IPN, 2014 s.17).
8. Przekaż uczniom, że mogą więcej dowiedzieć się o wydarzeniach, do jakich nawiązują pierwsze kadry filmu „System” (Child 44) na: http://www.irekw.internetdsl.pl/wielki_glod.html; zapowiedz, że zapytasz na kolejnej lekcji o refleksje, jakie wywołają informacje zawarte na podanej stronie. Podziękuj uczniom za aktywny udział w lekcji i wyraż swoje przekonanie, że film, choć zapewne mroczny, jak cały ten czas, w którym rozgrywają się przedstawione w nim wypadki, będzie ciekawym utrwaleniem informacji poznanych w czasie lekcji. Poleć uczniom, aby oglądając film spróbowali „wejść w buty” historyka i zwracali uwagę na realia epoki.

Opracowanie: Anna Klimowicz

Materiał pomocniczy nr 1

Droga Stalina do władzy.

Józef Stalin (właściwie nazywał się Josif Dżugaszwili) urodził się w Gori w Gruzji, był synem szewca i praczki, w dzieciństwie doznał biedy i przemocy ze strony ojca alkoholika. Od wczesnej młodości prowadził działalność partyjną na Zakaukaziu, należąc do frakcji bolszewików. Zgodnie z leninowskim hasłem „grab zagrabione”, zdobywał fundusze na działalność partyjną organizując zbrojne napady na banki, konwoje pocztowe i pociągi.

Po rewolucji lutowej w 1917 roku w Piotrogradzie (poprzednio i obecnie Sankt Petersburg), do czasu powrotu Lenina, kierował komitetem centralnym i komitetem piotrogrodzkim partii bolszewików. Był też członkiem kolegium redakcyjnego gazety „Prawda” i innych pism bolszewików. Brał udział w rewolucji październikowej (początkowo zwanej w Rosji przewrotem październikowym), po czym został ludowym komisarzem ds. narodowości. W czasie wojny domowej był nadzwyczajnym pełnomocnikiem WCKW (Wszecchrosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego) ds. zaopatrzenia w ziarno z północnego Kaukazu, działał w różnych rolach w kluczowych rejonach walk – pod Carycynem (obecnie Wołgograd), Permem oraz Lwowem i Zamościem. Od 26 października 1917 roku Stalin kierował Ludowym Komisariatem Narodowości, zapewniając sobie stale zwiększające się wpływy w nowopowstałych republikach. Po śmierci Swierdłowa w 1919 r. przejął szereg obowiązków związanych ze sprawami personalnymi, co stało się źródłem jego potęgi. W trakcie wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920 był komisarzem politycznym radzieckiego Frontu Południowo-Zachodniego, dowodząc wspólnie z Aleksandrem Jegorowem. Był współtwórcą *konarmii*, której członkowie, zazwyczaj niewykształceni, ale za to bardzo ambitni „domorośli komuniści”, „prości żołnierze” i „patriotyczni proletariusze”, utworzyli później kręgosłup jego frakcji, bezwzględnie wypierając i niszcząc „starych bolszewików”.

W 1922 r. został wybrany na stanowisko sekretarza generalnego Wszecchrosyjskiej Partii Komunistycznej (bolszewików). Choć była to tylko funkcja administracyjna, Stalin szybko podporządkował sobie, a później rozbudował aparat partyjny, obsadzając go swoimi ludźmi. Okazał się mistrzem partyjnych intryg. Początkowo cieszył się zaufaniem Lenina, ale kiedy konsekwentnie w walce o władzę eliminował swoich przeciwników, Lenin usiłował go zwolnić, jednak już chory, nie miał dostatecznie siły na prowadzenie dalszych rozgrywek.

Po śmierci Lenina (1924 r.), która nastąpiła 10 dni przed wejściem w życie ustawy zasadniczej, w ZSRR rozgorzała walka o władzę – w jej wyniku odsunięto od rządów Lwa Trockiego, a państwem kierował tzw. triumwirat: Józef Stalin, Lew Kamieniew i Grigorij Zinowjew.

„Stalin miał przed sobą trzy ściśle ze sobą powiązane cele: zbudowanie potężnego przemysłu, skolektywizowanie rolnictwa i doprowadzenie społeczeństwa do stanu całkowitej uległości. Realizacja tych ambitnych zamierzeń spowodowała kryzys w kraju, który powoli dochodził do siebie po zniszczeniach spowodowanych przez pierwszą wojnę światową, rewolucję i wojnę domową. Stalin nie bardzo się tym wszystkim przejmował, ponieważ kryzysy ekonomiczne i społeczne stanowiły pożywkę reżimów komunistycznych” – wyjaśnia Richard Pipes, amerykański historyk, sowietolog. Stalin wkrótce stał się pierwszą osobą w państwie. Chorobliwie podejrzliwy i żądny władzy zaprowadził w nim totalitarne rządy oparte na terrorze. Jednocześnie kreował się na *wodza narodu*, co objawiało się ogromnym wpływem na życie społeczne i kulturalne. Wielu miejscowościom zmieniono nazwy na kojarzące się z nazwiskiem wodza, jego imię nadawano zakładom pracy, stawiano wszędzie jego pomniki, wieszano portrety, układano wiersze i śpiewano piosenki na jego cześć.

Terror stopniowo zaczął znikać z chwilą śmierci „Słońca Narodu” w 1953 r. Szacuje się, że zbrodnie komunizmu w ZSRR pochłonęły życie 20 milionów ludzi (z czego 11 mln zmarło wskutek głodu). Trudno jest ustalić liczbę ofiar sowieckich deportacji, zesłań, pracy w łagrach.

Przemysłany i sprawnie zorganizowany system „uszcześliwiania” obywateli.

a. Terror państwowy

Po rządach Lenina Stalin przejął i rozwinął bezwzględną policję polityczną WCzeKa – Ogólnorosyjską Nadzwyczajną Komisję do Walki z Kontrrewolucją, Spekulacją i Nadużyciami Władzy. W RFSRR i każdej republice związkowej istniały ludowe komisariaty spraw wewnętrznych (NKWD), które zajmowały się sprawami porządku publicznego, rejestracją obywateli, pożarnictwem i innymi sprawami. Normalizacja stosunków wewnętrznych wpłynęła na decyzję o rozwiązaniu Czeki i powołaniu nowej instytucji o podobnym zakresie działania. Nazwano ją Państwowym Zarządem Politycznym (GPU). Wkrótce jednak Stalin, przygotowując się do całkowitej dyktatury, zreformował aparat bezpieczeństwa i jako Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego włączył do Komisariatu Spraw Wewnętrznych, NKWD. NKWD kontrolował policję polityczną, służby specjalne (wywiad) oraz kontrwywiad (z wyjątkiem wywiadu wojskowego, którym zajmował się Główny Zarząd Wywiadu Armii Czerwonej – GRU), służby porządkowe (milicję, straż pożarną etc.) oraz system obozów pracy przymusowej – GUŁAG.

Przeciwnicy reżimu byli narażeni na potajemne mordy, wywózki oraz pobyt w więzieniach i obozach pracy przymusowej. W latach Wielkiego Terroru, 1937–1938, aresztowano co najmniej 1,3 miliona „wrogów ludu”, z których ponad połowa została rozstrzelana. Z dnia na dzień każdy mógł stać się „szpiegiem” lub „faszystą”.

Z pomocą całkowicie mu posłusznego szefa NKWD, Nikołaja Jeżowa, Stalin dokonywał masowej eksterminacji przeciwników politycznych – osobiście podpisywał listy osób przeznaczonych do wymordowania. Grupy, które podlegały eliminacji to: wszyscy starzy bolszewicy, wszyscy dawni mienszewicy, socjalrewolucjoniści, anarchiści, bundowcy, zwolennicy przedrewolucyjnych partii lewicowych, ludzie znający zagranicę i czasy przedwojenne, mający krewnych i znajomych za granicą i z nimi korespondujący, filateliści i esperantyści, reemigranci i ludzie, którzy kiedykolwiek byli odkomenderowani za granicę, członkowie mniejszości narodowych, sekty religijne, wszyscy kiedykolwiek wykluczeni z partii, wszyscy, których władza sowiecka kiedykolwiek skrzywdziła, słowem, dla każdego radzieckiego obywatela, który został kiedykolwiek aresztowany, mogło znaleźć się miejsce w którejś z tych kategorii. Oczywiście, miejsce mogło znaleźć się dla każdego, który aresztowany nigdy nie został. Każdego można było zamknąć, a z każdym zamkniętym zrobić wszystko. Zlecając służbie bezpieczeństwa wykrywanie nieistniejących *spisków kontrrewolucyjnych*, wielki wódz Stalin podsycił w społeczeństwie atmosferę ciągłego zagrożenia i niepewności. Aresztowani i okrutnie torturowani przyznawali się do wszystkiego, nawet do absurdalnych zarzutów.

Stalinowskie represje nasiliły się zwłaszcza w latach 1937–1938 (tzw. Wielki Terror), kiedy to – jak wynika z sowieckich dokumentów – aresztowano ponad 1,5 mln osób, z czego ok. 700 tys. rozstrzelano. Procesy przed sądami doraźnymi najczęściej kończyły się karą śmierci lub dożywotnim zesłaniem do łagrów. Czystki nie ominęły elit partyjnych i wojskowych – Stalin krwawo rozprawił się m.in. z Zinowjewem i Kamieniewem, a także z marszałkiem Michaiłem Tuchaczewskim. Represjonował także duchowieństwo, wydając rozkaz zamordowania ponad 100 tys. duchownych.

b. Kolektywizacja i Wielki Głód na Ukrainie (Hołodomor)

W latach 1932–1933 Stalin, chcąc zwiększyć produkcję rolną, wprowadził politykę przymusowej kolektywizacji. Polegała ona na łączeniu indywidualnych gospodarstw rolnych w kolchozy oraz zobowiązaniu chłopów do darmowego oddawania coraz większej części produktów rolnych. Kolektywizacja łączyła się z eksterminacją zamożniejszych chłopów, przez stalinowską propagandę określaną mianem „kułaków”. Na wsiach zapanował kompletny chaos. Lokalni aktywiści partyjni niszczyli dobytek chłopów, prowadzili akcje szukania ukrytego zboża – zabierali to, które było przeznaczone na siew, a także to, które niezbędne było do przeżycia. Chłopi wyprzedawali i zarzynali konie, bojąc się ich konfiskaty, powstrzymywali się też od prac polowych, wiedząc, że cokolwiek uda im się wyhodować – i tak zostanie zabrane. Władze, chcąc wykonać nierealny plan Kremla, rekwirowały wszystko. Doprowadziło to do klęski głodu. Szczególne represje spotkały bojkotujących początkowo nowe przepisy chłopów ukraińskich. Oddziały OGPU (Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny), czyli policji politycznej, niszczyły gospodarstwa i zbiory, blokowały dostawy żywności w rejonach wiejskich. Rolnicy umierali lub uciekali do miast, gdzie żywność można było kupić w specjalnych sklepach *torgsinach* za walutę, złoto, srebro lub inne kosztowności. Dla państwa określającego się mianem kraju robotników i chłopów torgsiny okazały się doskonałym interesem. Dwa torgsiny w Charkowie w okresie od stycznia do lutego 1932 r. przyjęły od ludzi 374 kg złota o wartości 294 tys. rubli. W miarę nasilania się głodu powstawało ich coraz więcej. W styczniu 1932 r. takie sklepy były w ośmiu ukraińskich miastach, w maju 1932 r. było ich już 26, a jesienią – 50 w 36 miastach. Liczba torgsinów zwiększyła się do 263 w najbardziej głodnym 1933 r. Do odbierania zboża władze posyłały „brygady szturmowe” składające się z miejskich komсомolców i komunistów. 7 sierpnia 1932 r. ogłoszono prawo, które przewidywało 10 lat obozu lub karę śmierci za „wszelką kradzież lub roztrwonienie socjalistycznej własności”. Od sierpnia 1932 do grudnia 1933 r. tytułem tych przepisów skazano 125 tys. ludzi, w tym 5 tys. 400 osób na karę śmierci. Wystarczyło zerwać kilka kłosów z kolchozowego pola. Tymczasem w wioskach i na ulicach miast ukraińskich leżały zwłoki kolejnych tysięcy zmarłych z głodu. Zdarzały się przypadki kanibalizmu. Szacuje się, że na Ukrainie tylko w latach 1932–1933 umarło z głodu do 7 mln ludzi.

c. Obozy koncentracyjne

Jeszcze w lecie 1918 r. przywódcy bolszewicy, w poczuciu zagrożenia władzy rosnącym oporem społecznym, w licznych dokumentach nakazali tworzenie obozów koncentracyjnych i umieszczanie w nich osób - obywateli sowieckich zagrażających lub mogących zagrażać władzy radzieckiej. Obok przedrewolucyjnego systemu penitencjarnego powstała sieć tzw. *miejsz zamknięcia* WCzeKa. Oprócz tego funkcjonował podporządkowany WCzeKa system obozów dla jeńców i uchodźców, a od połowy 1919 roku w każdym większym mieście powstały obozy pracy przymusowej (nazywane również *obozami koncentracyjnymi*). WCzeKa zajmowała się organizowaniem i nadzorowaniem sowieckich obozów koncentracyjnych. W latach 1918–1920 r. zostały utworzone 82 obozy z ponad 50000 więźniów. Ponieważ trudno było zapobiec ucieczkom więzionych w nim ludzi, w końcu 1919 r. postanowiono przenieść obozy zlokalizowane w dużych miastach środkowej Rosji na północne tereny kraju, głównie w okolice Archangielska. Łagry powstawały często w oddalonych, słabo zaludnionych obszarach, w których budowano ważne obiekty przemysłowe lub transportowe.

Założony w 1923 r. „obóz szczególnego przeznaczenia” na Wyspach Sołowieckich przestał być wystarczający. Zgromadzone tam doświadczenia wykorzystywano w innych nowopowstałych placówkach. Łagry zaczęły pojawiać się w wielu miejscach, w każdym niemal okręgu (w tym obóz Wiszerski, Północny, Kazachski, Dalekowschodni, Syberyjski, Środkowo-Azjatycki i wiele innych). Masowość procesów chłopów-kułaków i innych osób, określanych jako „pomocnicy kułaków”, jak również „szkodników” w dziele industrializacji: duchownych, działaczy kulturalnych, otwarcie krytycznych wobec władz inteligentów oraz działaczy partyjnych związanych z wewnątrzpartyjną opozycją spowodowała konieczność budowy potężnego systemu łagrów. Jednocześnie plany industrializacji wymagały taniej, zdyscyplinowanej siły roboczej do dyspozycji państwa. Liczba więźniów stale rosła, ponieważ karę łagru otrzymać mógł prawie każdy. Liczbę osób przetrzymywanych w obozach trudno ustalić. Znaczną część więźniów stanowiły kobiety i dzieci. W roku 1929 więźniów było w sumie 22 tysięcy, w 1934 r. – 500 tysięcy. W roku 1930 wszystkie podporządkowano jednolitej centrali o nazwie Główny Zarząd Obozów – Gułag, GUłag (zapis dopuszczalny: GUŁAG). Słowo to jest akronimem rosyjskiej nazwy instytucji zarządzającej tym systemem: Главное управление исправительно-трудовых лагерей и колоний (*Główny urząd poprawczy obozów i kolonii*, Główny Zarząd Poprawczych Obozów Pracy). W rzeczywistości, w różnych okresach, instytucja ta nosiła różne nazwy. Jako synonim stosowane jest określenie łagry od rosyjskiego słowa *obóz* (лагерь, *lagier*).

Na północy więźniowie pracowali głównie w przemyśle leśnym. Administracja obozowa nie umiała, ale też nie miała możliwości, a w większości nie chciała zadbać o odpowiednie warunki życia i pracy więźniów. Warunki sanitarne były katastrofalne, brakowało żywności, lekarstw, na porządku dziennym były mordy na więźniach, głodzenie, maltretowanie. Łagry z założenia nie miały być miejscami zagłady. Stanowiły system obozów pracy przymusowej. Więźniowie mieli w nich pracować, ginąć nie miał nikt. Tyle, że rzeczywistość nie miała z założeniami wiele wspólnego. W nieludzkich warunkach ludzie umierali masowo. W momencie niemieckiej agresji na ZSRR w systemie obozów i kolonii przetrzymywano rekordową liczbę więźniów – 2,29 mln osób (w latach 1939–41 przybyło szereg więźniów z krajów zajętych we wrześniu 1939 r. przez ZSRR na wschodzie Europy).

W roku 1929 utworzono sześć nowych łagrów OGPU: Wiszerski, Północny, Kazachski, Dalekowschodni, Syberyjski i Środkowo-Azjatycki. W 1930 roku zostały one razem z Sołówkami podporządkowane jednolitej centrali Zarządowi Obozów OGPU (Управление лагерями ОГПУ, УЛАГ), przemianowanym w następnym roku w Główny Zarząd Obozów - Gułag, którego nazwa stała się symbolem sowieckiego aparatu masowego terroru. Od lipca 1929 roku do stycznia 1930 liczba więźniów obozów OGPU wzrosła z 22 do 95 tysięcy i dalej szybko wzrastała (w styczniu 1934 wynosiła ponad 500 tysięcy).

Model wykorzystywania pracy niewolniczej powstał przy budowie pierwszej „wielkiej budowy komunizmu”: Kanału Białomorsko-Bałtyckiego (1931–1932). Budowa ta wykazała władzom, że więźniowie stanowią najtańszą i najlepszą siłę roboczą w warunkach gospodarki planowej, a policja polityczna – OGPU najlepiej może organizować takie budowy, dostarczając niezliczonych zastępów siły roboczej. Sukces budowy kanału Białomorsko-Bałtyckiego skłonił władze do planowania kolejnych kanałów (Moskwa-Wołga, Wołga-Don), magistrali kolejowych (Bajkalsko-Amurska, Workucka). W 1934 Gułag został włączony w strukturę NKWD ZSRR, przy jednoczesnym wcieleniu obozów będących dotychczas pod zarządem ministerstw sprawiedliwości republik związkowych. W 1939 do GUłagu włączono także tzw. kolonie pracy dla małoletnich oraz więzienia tranzytowe. Niektóre obozy były jednak podporządkowane innym instytucjom. W marcu 1953 GUłag podporządkowano Ministerstwu Sprawiedliwości ZSRR, a następnie Ministerstwu Spraw Wewnętrznych ZSRR. W styczniu 1935 roku system obejmował milion więźniów, w 1938 przekroczył 2 miliony, a najwyższą liczebność osiągnął w 1950 roku: 2,6 miliona. Centrala Gułagu stała się także ważnym ośrodkiem administracji gospodarczej, przejmując nadzór nad przemysłem drzewnym, budownictwem kolejowym, drogowym, wodnym oraz przemysłowym. GUłag rozwiązany został decyzją Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR z 20 stycznia 1960, jednak ostatni więźniowie opuścili obozy dopiero w 1987.

SCENARIUSZ LEKCJI HISTORII

INSPIROWANY FILMEM „SYSTEM” (CHILD 44)

Temat: Totalitaryzm – wszechobecna kontrola i strach.

Lekcja po projekcji filmu „System” (Child 44).

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele: Po lekcji uczniowie: charakteryzują realia życia społecznego w stalinowskim reżimie; prezentują sposób funkcjonowania systemu totalitarnego i jego wpływ na społeczeństwo; wskazują i na przykładach omawiają różne postawy wobec służb reprezentujących system władzy totalitarnej.

Metody i formy pracy: rozmowa nauczająca, dyskusja punktowana, praca w grupach.

Przebieg zajęć:

1. Powitaj uczniów i zapytaj o ich pierwsze wrażenia po obejrzeniu filmu. Co im się podobało lub nie podobało? Co ich zaskoczyło? Jak film wpłynął na ich wyobrażenia o realiach życia w stalinowskim państwie? Co ułatwiło im, a co utrudniało odbiór filmu?
2. Poproś uczniów, aby wymienili elementy fabuły filmowej zgodne z historyczną prawdą; ewentualnie: jakie fakty historyczne zostały wykorzystane w filmowej fabule? (Wielki Głód na Ukrainie w latach 1932–1933, walki w Berlinie kończące II wojnę światową w 1945 r., działalność NKWD, milicji, torturowanie więźnia, śledzenie podejrzanych, oskarżanie o szpiegostwo, zsyłki do łagrów).
3. Poproś uczniów, aby przypomnieli najważniejsze wiadomości z poprzedniej lekcji dotyczące życia w stalinowskim reżimie. Zapytaj, jakie zmiany zaszły w życiu społecznym Rosji po rewolucji i I wojnie światowej? Czym kierowali się bolszewicy i w jaki sposób wprowadzali system, który miał przynieść ludowi Kraju Rad „nowy, wspaniały świat”?
4. Zapytaj uczniów, czy zauważyli, w jakich warunkach żyli zwykli obywatele radzieccy w latach pięćdziesiątych XX w.? Po wypowiedziach uczniów odczytaj im fragment powieści znanego rosyjskiego filozofa Aleksandra Zinowiewa „Świetlana przyszłość” (s. 51): „(...) normę stanowią u nas najbardziej odpychające cechy natury ludzkiej, bowiem tylko one pozwalają na przeżycie w warunkach społeczeństwa radzieckiego (...) Tak, jak warunki życia na granicy możliwości biologicznych (na pustyni, na dalekiej północy) wytwarzają określone formy żywych organizmów, podobnie warunki życia na granicy możliwości społecznych - a takie właśnie są nasze warunki społeczne - wytwarzają określony typ osobników: społeczne pluskwy, glisty, żmije, jaszczurki, skorpiony”.
5. Poproś, aby uczniowie wymienili postaci występujące w filmie i scharakteryzowali je krótko odnosząc się do usłyszanego cytatu.
6. Zaproponuj uczniom udział w dyskusji punktowanej, do której przygotują się w 6 zespołach. Tematem przewodnim dyskusji będzie tytułowy system: w jaki sposób system totalitarny wpływał na życie społeczne ludzi w ZSRR w czasach stalinowskich? Rozdaj *Materiał pomocniczy nr 1* i daj uczniom na przygotowanie ok. 10 minut.
7. Zaproś 6 przedstawicieli uczniowskich zespołów do dyskusji punktowanej. Poproś, aby usiedli w kręgu, a za każdą osobą reprezentującą zespół posadź dwie inne osoby z klasy jako obserwatorów. Zwróć uwagę, aby przedstawiciele i obserwujący ich byli z różnych zespołów. Wręcz każdemu tabelę (*Materiał pomocniczy nr 2*) oceny udziału w dyskusji i wyjaśnij, że wg wymienionych w niej kryteriów obserwatorzy będą oceniać udział dyskutujących. Wyznacz strażnika czasu, który będzie pilnował, aby dyskusja nie trwała dłużej niż 12 minut.
8. Zbierz w tzw. rundce (czyli po kolei każdy się krótko wypowiada) wrażenia z dyskusji. Poproś, aby najpierw wypowiedzieli się biorący w niej bezpośredni udział, a następnie obserwujący. Postaw oceny tym, którzy uzyskali największą liczbę punktów.
9. Poproś teraz uczniów o podsumowanie zajęć: jakie wnioski, jakie przesłanie dla nas, funkcjonujących w innych realiach niesie film „System” (Child 44)?
10. Podziękuj uczniom za udział w lekcji. Poleć im, aby starali się dotrzeć do artykułów w prasie komentujących ostatnie wypadki w Rosji i na Ukrainie oraz sposób sprawowania rządów przez Putina i jego ekipę oraz charakteryzujących sytuację społeczno-polityczną, gospodarczą w Rosji oraz krajach - byłych republikach ZSRR.

Opracowanie: Anna Klimowicz

Materiał pomocniczy 1

W jaki sposób system totalitarny wpływał na życie społeczne ludzi w ZSRR w czasach stalinowskich?

1. Kim był Lew Demidow? Jakie przywileje wiązały się z zajmowanym przez niego stanowiskiem? Jakie były ujemne strony służby w Ministerstwie Bezpieczeństwa Państwowego? Czego od niego wymagano?
2. W jaki sposób funkcjonariusze aparatu partyjnego rozumieli lojalność obywatela wobec państwa?
3. Kim była Raisa, żona Lwa? Jakie relacje łączyły ją z mężem zanim został zdegradowany? Jak zmieniły się pod wpływem wydarzeń?
4. Dlaczego Lew zaczyna wątpić w informacje dotyczące śmierci synka Fiodora, swojego kolegi i współpracownika, przekazane przez przełożonego?
5. Jakie sankcje spotykają Lwa za poddanie w wątpliwość i niedowierzenie treści raportu na temat śmierci chłopca?
6. Co było powodem, dla którego major Kuźmin starał się zatuszować sprawę okrutnego morderstwa?
7. Na czym polegał tytułowy system, któremu podlegali wszyscy obywatele ZSRR? Kto był sojusznikiem systemu, a kto jego wrogiem?
8. W jaki sposób system państwowy zbudowany w totalitarnym Związku Radzieckim wpływał na społeczeństwo?
9. Co stanowi podstawę totalitaryzmu? Jaka postawa człowieka wobec człowieka utrwala totalitaryzm, a jaka go podważa?
10. Jak oceniasz postępowanie Wasilija? Co było głównym motywem jego zachowania wobec Lwa i Raisy?
11. Jaką drogę musiał przejść Lew Demidow, aby nastąpił przełom i obudziła się w nim empatia dla drugiego człowieka?

Materiał pomocniczy nr 2

Arkusz oceny dyskusji punktowanej

Kryteria oceny	Przyznane punkty	Osoba reprezentująca grupę
Prezentacja informacji opartej o fakty (dane statystyczne, daty, nazwiska, itp.)	+2	
Zajęcie stanowiska (prezentacja osobistej opinii)	+2	
Przekonująca argumentacja	+3	
Dostrzeganie analogii (podobieństw)	+2	
Wypowiedź nie na temat; nie przestrzeganie planu	-2	
Komentarz do czyjejs informacji lub jej uzupełnienie	+1	
Rozpoczęcie dyskusji	+1	
Kontynuowanie dyskusji	+1	
Wciągnięcie do dyskusji osoby, która jeszcze się nie wypowiedziała	+1	
Przerywanie innym, przeszkadzanie w dyskusji	-3	
Monopolizowanie dyskusji (wypowiedź powyżej 50 sekund)	-2	
Atak osobisty (niewłaściwe uwagi o charakterze personalnym)	-3	
Przeproszenie	+1	

SYSTEM (CHILD 44) W KINACH OD 24 KWIECZNIA

MIASTO	KINO	TELEFON	MIASTO	KINO	TELEFON	MIASTO	KINO	TELEFON
AUGUSTÓW	ISKRA	661 311 330	KRAKÓW	MIKRO&MIKROFALLA	(12) 341 43 32	RYDUŁTOWY	RCK FENIKS	664 524 843
BARLINEK	BOX	691 961 810	KRAKÓW	KINO POD BARANAMI	(12) 423 07 68	RZESZÓW	ZORZA	885 100 082
BELCHATÓW	KULTURA	(44) 632 76 51	KRAKÓW	KIJÓW.CENTRUM	(12) 433 00 33	RZESZÓW	HELIOS	(17) 854 00 64
BELCHATÓW	HELIOS CH GALERIA OLIMPIA	(44) 715 95 62	KRAKÓW	CINEMA CITY BONARKA	(12) 299 99 92	RZESZÓW	HELIOS CH GALERIA RZESZÓW	(17) 777 12 91
BIALA PODLASKA	CINEMA 3D	(83) 359 09 14	KRAKÓW	CINEMA CITY GALERIA KAZIMIERZ	(12) 254 54 55	RZESZÓW	MULTIKINO	513 111 955
BIALA PODLASKA	MERKURY	(83) 343 28 97	KRAKÓW	CINEMA CITY PLAZA	(12) 290 90 80	SANDOMIERZ	SECK	(15) 832 29 64
BIALOGARD	CK	(94) 311 90 90	KRAKÓW	CINEMA CITY ZAKOPIANKA	(12) 295 95 96	SANOK	SANOK	(13) 463 10 42
BIAŁYSTOK	HELIOS CH BIALA	(85) 710 81 34	KRAKÓW	MULTIKINO	513 111 947	SIEDLCE	NOVE KINO SIEDLCE	(25) 640 77 66
BIAŁYSTOK	HELIOS CH ALFA	(85) 741 13 65	KRAKÓW	KRAPIKOWICE	516 186 472	SIEDLCE	HELIOS GALERIA SIEDLCE	(25) 786 35 80
BIELAWA	MOKIS	509 484 199	KRAKÓW	KRASNYSTAW	(82) 576 22 18, w. 20	SIERP	CKIS KINO JUTRZENKA	(24) 275 24 93, w. 106
BIELSKO-BIALA	HELIOS CH SFERA	(33) 498 70 12,14,15	KRAKÓW	KROBIA	600 534 965	SKARZYSKO-KAMIENNA	CENTRUM	(46) 833 44 89
BIELSKO-BIALA	CINEMA CITY	(33) 485 39 93	KROBIA	KROBIA	(13) 432 00 28	SKIERNIEWICE	POLONEZ	(95) 758 68 00
BIŁGORAJ	BCK	(84) 686 04 15, w. 230	KROBIA	ARTKINO	600 534 965	SŁUBICE	SMOK	(63) 277 25 11
BLONIE	CENTRUM KULTURY	(22) 752 63 00	KROBIA	SOKÓŁ	(63) 275 24 36	SŁUPSK	SOKOLNIA	(59) 843 11 30
BOCHNIA	REGIS	(14) 611 69 01	KROBIA	PRZEDWIOŚNIE	604 974 359	SŁUPSK	REJS	519 520 973
BOGATYNIA	KADR	(75) 77 32 522, w. 29	KROBIA	JAWORZYNA	(24) 254 21 37	SOCHACZEW	MULTIKINO	(46) 833 97 37
BOLESŁAWIEC	FORUM	(75) 644 55 39	KUTNO	KDK	(55) 279 34 24	SOKOŁÓW PODLASKI	MAZOWSZE	(25) 278 24 38
BRANIEWO	BRANIEWSKIE CENTRUM KULTURY	(55) 620 82 00	KWIDZYN	KINOTEATR	(76) 721 86 04	SOKÓŁKA	SOKÓŁ	(85) 711 25 40
BRZEG DOLNY	ODRA	(71) 319 52 52	LEGNICA	PIAST	(76) 862 00 80	SOPOT	MULTIKINO	513 111 984
BRZESKO	PLANETA	604 058 340	LESZNO	HELIOS CH GALERIA PIASTÓW	(65) 537 65 48	SOSNOWIEC	HELIOS	(32) 363 14 14
BRZESZCZE	WISLA	(32) 211 14 90	LESZNO	CINEMA 3D	(65) 529 92 70	SOSNOWIEC	CINEMA CITY	(32) 363 14 14
BRZÓZÓW	SOKÓŁ	(13) 43 419 38, w. 29	LEŻAJSK	CKIS	(17) 785 11 34, w.212	STALOWA WOLA	BALLADA	888 204 777
BUK	WIELKOPOLANIN	(61) 814 03 03	LEŻAJSK	MCK	(59) 862-25-30	STALOWA WOLA	WRZOS	(15) 842 85 99
BYDGOSZCZ	HELIOS CH POMORSKA	(52) 581 00 53	LEŻAJSK	FREGATA	602 631 150	STARACHOWICE	HELIOS	(41) 262 97 05
BYDGOSZCZ	CINEMA CITY	(52) 554 37 73	LIBIĄZ	LIBIĄSKIE CENTRUM KULTURY	(89) 767 26 88	STARACHOWICE	MIĘSKIE	533 033 308
BYDGOSZCZ	MULTIKINO	502 555 973	LIDZBARK WARM.	IGNACY	(18) 33 71 623	STARACHOWICE	SECK	(58) 561 29 45
BYTOM	BCK	(32) 389 31 09, w. 101	LIMANOWA	KLAPY	(89) 645 28 11	STARGARD SZCZECIŃSKI	SUKALKI	530 380 247
BYTOM	CINEMA CITY	(32) 396 27 28	LUBAWA	POKÓJ	(76) 746 22 66	SULEJÓWEK	KINO-TEATR KURTYNIA	(87) 618 20 23
BYTÓW	ALBATROS	(59) 822 23 09	LUBAWA	MUZA	(76) 724 97 90	SUWALKI	LUMIERE	(61) 29 20 031
CHELM	CHDK	(82) 569 65 06	LUBLIN	HELIOS CH CUPRUM ARENA	602 436 094	SZAMOTULY	HALSZKA	(18) 262 26 66
CHODZIEŻ	NOTEC	792 146 655	LUBLIN	BAJKA	(81) 535 25 52	SZCZAWNICA	PIENINY	(61) 29 20 031
CHOJNICE	CHDK	696 026 687	LUBLIN	CINEMA CITY	(81) 460 28 24	SZCZECIN	PIONIER	(91) 434 77 02
CHRZANÓW	SZTUKA	(32) 623 30 86, w. 36	LUBLIN	MULTIKINO	(50) 351 06 83, 84	SZCZECIN	HELIOS CH KUPIEC	(91) 485 12 36
CIECHANÓW	EDYNYIA	(23) 672 35 09	LUBLIN	KAROLINKA	509 830 744	SZCZECIN	HELIOS CH OUTLET PARK	(91) 810 67 60
CIECHOŃCINIEK	ZDRÓJ	698 988 227	LUBLINIEC	MILENIUM	(46) 837 40 01, w. 105	SZCZECIN	MULTIKINO	502 555 991
CIESZYN	PIAST	(33) 852 28 08	ŁÓWICZ	FENIX	(46) 837 40 01, w. 105	SZCZECINEK	WOLNOŚĆ	606 387 435
CZARNKÓW	ŚWIATOWID	530 994 281	ŁÓDź	CHARLIE	(42) 636 00 92	SZTUM	POWIŚLE	(55) 277 23 06
CZECHOWICE-DZIEDZICE	ŚWIT	(32) 215 32 85	ŁÓDź	WYTWORNIA 3D	797 005 503	ŚREM	ŚLONKO	512 131 707
CZECHOWICE-DZIEDZICE	MULTIKINO	(32) 661 97 24	ŁÓDź	HELIOS	(42) 630 36 01	ŚRÓDĄ ŚLĄSKĄ	CYFROWE KINO ŚRÓDĄ ŚLĄSKĄ	721 357 762
CZĘSTOCHOWA	OKF - ILLUZIA	(34) 324 58 68	ŁÓDź	CINEMA CITY	(34) 664 64 46	ŚRÓDĄ WIELKOPOLSKA	BASZTA	(72) 135 77 62
CZĘSTOCHOWA	CINEMA CITY JURAJSKA	(34) 390 17 71	ŁÓDź	MULTIKINO	513 111 877	ŚWIDNICA	CINEMA 3D	(74) 639 90 56
CZĘSTOCHOWA	CINEMA CITY WOLNOŚĆ	(34) 371 71 31	ŁÓK	ŁOK	(25) 798 64 00	ŚWIDNIK	LOT	508 213 209
DĄBRÓWA GÓRNICZA	KADR	(32) 733 88 03	GOK	GOK	508 006 019	ŚWIEBODZIN	ŚÓK	(68) 475 08 10
DĄBRÓWA GÓRNICZA	HELIOS CH POGORIA	(32) 262 32 19	MAZOWSZE	MAKÓW MAZ.	(29) 717 12 72	ŚWIECIE	WRZOS	(50) 331 27 20
DĄBRÓWA TARNOWSKA	SOKÓŁ	512 178 822	MIELEC	MIELEC	(17) 586 20 21	TARNOBZEG	TDK	(15) 822 21 10, w. 32
DĘBICA	KOSMOS	(14) 696 91 40	MIEDZYRZECZ	MIEDZYRZECZ	(95) 741 18 02, w. 215	TARNOWSKIE GÓRY	OLBRZYM	(32) 285 27 34
DRAWA	DRAWA	509 142 251	MIEDZYRZECZ	MIEDZYRZECZ	500 268 992	TARNÓW	MARZENIE	(14) 688 88 85
DZIERŻONIÓW	ZBYSZEK	(74) 64 64 658	MŁAWA	MDK	(23) 654 35 85	TARNÓW	MILLENNIUM	(14) 633 46 21
ELBLĄG	ŚWIATOWID	(55) 611 20 56	MOGIŁNO	WAWRZYN	(52) 315 24 80	TCEW	HELIOS CH GALERIA KOCIEWSKA	(58) 777 26 17
ELBLĄG	MULTIKINO	502 555 992	MORĄG	NARIE	(89) 757 29 15	TOMASZÓW LUBELSKI	TDK	(84) 664 44 51
EŁK	ECK	(87) 621 71 56	MRAGÓW	ZODIAK	(89) 743 34 70	TORUŃ	CENTRUM SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ	(56) 610 97 18
EŁK	PLANET CINEMA	(87) 739 51 77	MROZY	MIKROKLIMAT	(25) 757 44 79	TORUŃ	NIEBIESKI KOYCZ	(56) 611 22 66
GARWOLIN	WILGA	601 248 267	MOK	MOK	603 061 056	TORUŃ	CINEMA CITY CZERWONA DROGA	(56) 664 64 46
GDĄSK	KAMERALNE	(58) 301 82 56	MOK	JUBILEUSZOWE	(34) 313 26 59	TORUŃ	CINEMA CITY PLAZA	(56) 470 47 74
GDĄSK	HELIOS CH ALFA	(58) 767 99 82	MUZA	MUZA	(12) 272 22 89	TRZEBINIA	SOKÓŁ	691 930 511
GDĄSK	CINEMA CITY KREWETKA	(58) 769 31 02	CISY	CISY	(81) 501 40 69/661 811 555	TUCHÓW	PROMIEŃ	662 437 721
GDĄSK	MULTIKINO	502 555 736	NIWA	NIWA	236 912 343	TUR	TUR	(63) 278 47 43
GDYNIA	HELIOS CENTRUM RIVIERA	(58) 779 00 01	NOWA DEBA	METALOWIEC	(15) 846 24 10	TUR	MULTIKINO	519 520 934
GDYNIA	MULTIKINO	513 111 858	NOWA RUDA	MOK	(74) 872 44 85	USTKA	DELFIN	602 772 575
GLIWICE	AMOK	(32) 238 25 01	NOWOGARD	ORZEŁ	798 977 611	WADOWICE	CENTRUM	506 873 618
GLIWICE	CINEMA CITY	(32) 335 77 35	NOWY SĄCZ	SOKÓŁ	(18) 44 82 609	WALBRZYCH	APOLLO	(74) 847 89 71
GŁOGÓW	JUBILAT	516 940 619	NOWY SĄCZ	HELIOS GALERIA TRZY KORONY	(18) 440 11 73	WALBRZYCH	CINEMA CITY	(74) 632 32 31
GNIĘZNO	HELIOS CH GALERIA GNIĘZNO	(61) 426 66 19	NOWY TARG	TATRY	601 466 195	WALCZ	TECZA	672 582 014
GÓLDAP	KULTURA	(87) 615 08 03	NYSA	CINEMA N 3D	(77) 433 39 52	WARSZAWA	ATLANTIC	(22) 8289302
GÓRZÓW WIELKOPOLSKI	HELIOS CH GALERIA ASKANA	(95) 737 27 38	OLECKO	MAZUR	(87) 520 25 16, w.34	WARSZAWA	KINOTEKA	604 45 77 45
GOSTYŃ	POD KOPUŁĄ	697 500 369	OLKUSZ	MOK	(32) 643 11 20	WARSZAWA	NOVE KINO PRAHA	608 295 015
GÓRA	DK	(65) 543 23 20	OLSZTYN	AWANGARDA	(89) 523 75 38	WARSZAWA	ILUZIJA	(22) 845 50 74, w. 057
GRAJEWO	MDK	(86) 272 29 91	OLSZTYN	HELIOS CH ALFA CENTRUM	(89) 535 20 00	WARSZAWA	KULTURA-REJS	(22) 826 33 35
GRODZISK MAZOWIECKI	CENTRUM KULTURY	(22) 734 79 50	OLSZTYN	MULTIKINO	(89) 679 55 10	WARSZAWA	LUNA	(22) 611 78 28
GRÓJEC	OSRÓDEK KULTURY	889 258 719	OPOLE	CH GALERIA SOLARIS	(77) 402 50 35, 37	WARSZAWA	STACJA FALENICA	530 882 809
GRUDZIĄDZ	HELIOS CH GALERIA ALFA	(56) 643 12 13	OPOLE	OPOLANKA	(81) 827 25 71	WARSZAWA	ŚWIT	(22) 811 01 05
GRYFICE	KAPITOL	913 843 308	OSTROLEKIA	JANTAR	297 664 589	WARSZAWA	WISLA	(22) 839-23-65
GRYFINO	GRYF	(91) 416 24 47	OSTROWIEC ŚWIĘTOKRZYSKI	ETIUDA	(41) 265 37 47	WARSZAWA	CINEMA CITY ARKADIA	(22) 321 21 20
IŁAWA	PASJA	(89) 648 63 60	OSTRÓW MAZOWIECKA	OSTROVIA	(29) 745 40 91	WARSZAWA	CINEMA CITY BEMOWO	(22) 560 40 40
INOWROCŁAW	KINOMAX	(52) 353 05 55	OSTRÓW WIELKOPOLSKI	KOMEDA	506 800 652	WARSZAWA	CINEMA CITY GALERIA MOKOTÓW	(22) 456 65 20
JANÓW LUBELSKI	DK	(15) 872 46 77	OSTRZESZÓW	PIAST	603 045 058	WARSZAWA	CINEMA CITY JANKI	(22) 702 40 98
JANÓW PODLASKI	WENUS	(83) 341 30 89	OSWIECIM	PLANET CINEMA	501 435 458	WARSZAWA	CINEMA CITY PROMENADA	(22) 611 75 15
JAROCIN	ECHO	(62) 747 11 19	OSWIECIM	NASZE KINO	(33) 842 57 82	WARSZAWA	CINEMA CITY SADIYA	(22) 550 33 22
JAROSŁAW	IKAR	(16) 621 44 34	PABIANICE	PABIANICE	726 059 066	WARSZAWA	MULTIKINO URYSYNO	502 555 990
JASŁO	JASIELSKI DOM KULTURY	(13) 44 35 150	PASŁEK	PASŁEK	(55) 248 31 21	WARSZAWA	MULTIKINO WOLA	513 111 873
JASTRZĘBIE-ZDRÓJ	MOK CENTRUM	602 675 574	PILA	KORAL	602 252 675	WARSZAWA	MULTIKINO TARGOWE	513 111 861
JELENIA GÓRA	GRAND	(75) 753 23 78	PILA	CH GALERIA KASZTANOWA	(67) 349 14 18	WARSZAWA	MULTIKINO ZŁOTE TARASY	513 111 930
JELENIA GÓRA	LOT	(75) 767 63 70	PIETRKÓW TRYBUNALSKI	HELIOS CH GALERIA FOCUS	(42) 632 35 87	WARSZAWA	MDK	672 620 545
JEDRZEJÓW	CENTRUM KULTURY	(41) 386 12 68	PIESZCZY	HEL	(62) 742 17 44	WEJHEROWIEC	WCK	(85) 672 27 75
KALISZ	CINEMA 3D	(62) 598 01 61	PŁOCK	NOVE KINO PRZEDWIOŚNIE	(24) 367 65 05	WĘGRÓW	KONGRES	692 892 045
KALISZ	CENTRUM	793 611 303	PŁOCK	HELIOS CH GALERIA WISLA	(76) 845 16 77	WIERUSZÓW	SŁONCE	604 753 733
KALISZ	HELIOS GALERIA AMBER	(62) 761 18 67	POLKOWICE	IMPRESJA	(24) 363 34 46	WŁOCŁAWEK	MULTIKINO	513 111 910
KATOWICE	ŚWIATOWID	501 071 703	POLANIEC	IMPRESJA	(15) 865 09 17	WŁOSZCZOWA	MUZA	666 076 855
KATOWICE	KOSMOS	(32) 351 12 20	POLCZYN ZDRÓJ	APOLLO	618 517 634	WÓLBROM	WOLBROM	(32) 644 13 41
KATOWICE	RIALTO	(32) 251 04 31	POZNAN	CINEMA CITY PLAZA	(61) 662 62 26	WÓLIN	KULTURA	(22) 776 27 51
KATOWICE	CINEMA CITY SILESIA	(32) 605 05 05	POZNAN	CINEMA CITY KINOPOLIS	(61) 871 56 25	WROCLAW	DCF / ODRA WROCLAW	(71) 796 34 87
KATOWICE	CINEMA CITY PTK. 44	(32) 359 59 95	POZNAN	MULTIKINO 51	502 555 987	WROCLAW	NOWE HORYZONTY	(71) 78 66 566
KATOWICE	MULTIKINO	513 111 869	POZNAN	MULTIKINO STARY BROWAR	513 111 929	WROCLAW	HELIOS CH MAGNOLIA PARK	(71) 355 53 54
KATOWICE	PLANET CINEMA	(32) 603 01 01 - 05	POZNAN	MULTIKINO MALTA	513 111 991	WROCLAW	CINEMA CITY KORONA	(71) 323 60 70
KEDZIERZYN-KOŹLE	CHEMIK	(77) 48 02 561	POZNAN	MALTA	(61) 877 24 95	WROCLAW	MULTIKINO PASAŻ GRUNWALDZKI	513 111 919
KEDZIERZYN-KOŹLE	TIWIERDZA	(77) 48 02 561	POZNAN	RIALTO	618 475 399	WROCLAW	MULTIKINO ARKADIA WROCLAWSKIE	513 111 925
KEDZIERZYN-KOŹLE	CH ODRZAŃSKIE OGRODY	(77) 545 83 39	POZNAN	CENTRUM	(16) 678 20 09, w. 510	WRONKIA	WRONIECKI OSRÓDEK KULTURY	(67) 254 01 41